

De cium van Katrijn

Verklarende woordenlijst

De cium van Katrijn

Een Nederlands-Indisch voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en vier punakawan uit Indonesië.

Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, en de Javaanse clowns Semar, Nala Gareng, Bagong en Petruk.

- **A**doeh: ach. Klachtuitroep, ook wel kreet van bewondering, pijn of schrik.
- **A**rjuna (spreek uit: 'ardjoenò'): koningszoon en krijger. Een van de vijf Pandawa's, hoofdfiguren – prinsen – uit het hindoeheldendicht de Mahabharata. Arjuna heeft een verfijnd karakter, is vrolijk, zelfbewust, lieveling van de vrouwen en probeert zijn fouten direct te herstellen. Zijn hoofd is veelal gebogen. Zijn haar staat in een grote krul omhoog. Arjuna heeft een donker gezicht, een rechte neus, amandelvormige ogen en gaat sober gekleed.
- **B**agong: groot-oogige clown. Een van de zonen van Semar. Hij heeft een platte neus, een hangende kin en een rode mond met een flinke onderlip.
- **B**anjeren: met enig vertoon heen en weer lopen.
- **B**atik (waarvan onder andere 'gebatikt' afgeleid is): Indische methode om weefsel in verschillende figuren te verven. Hierdoor wordt telkens het gedeelte dat niet gekleurd wordt met was bedekt, waardoor de stof – veelal katoen – geen verf kan opnemen. Na het verfbad wordt de was verwijderd. Doordat er kleine barstjes in de was komen, treedt er vaak een soort craquelé-effect op in de meestal kleurrijke doeken.
- **B**elanda: Nederland(er).
- **B**ranie: (over)moedig, parmantig, of bluffer, opschepper, druktemaker.
- **C**ium (spreek uit: 'tjioem'): kus/zoen. Het woord 'cium' is een onomatopee (klanknabootsing).
- **D**andang: ketel van blik waarin in een kegelvormig uitlopend mandje rijst wordt gaar gestoomd. Heeft twee handgrepen.
- **E**skies: excuus, neem me niet kwalijk. Uitroep van spijt.
- **F**oelie: specerij. Zaadmantel van de muskaatnoot.

- **Jan Klaassen:** grappige hoofdfiguur in de oud-Hollandse poppenkast met handpoppen. Hij is in de zeventiende eeuw ontstaan. Op zijn hoofd zit een puntmuts. Hij heeft meestal een dikke buik en een bult op zijn rug. Jan vertoont verwantschap met de Engelse Mr Punch, de Franse Polichinelle en de Duitse Kasperl. Jan Klaassen is voor niets en niemand bang, behalve voor zijn vrouw Katrijn. Dreigend bestoken zij elkaar met mattenklopper en knuppel.
- Je lah je kripoet – uitdrukking: ‘Je lacht je allemaal pretrimpeltjes’. Indo-Maleise uitdrukking, straattaal – Petjoh.
- **Kakkies:** (blote) voeten.
- **Kassian:** jammer, zielig. Maleise uitroep van medelijden.
- **Katjoeng:** (kwa)jongen/jongeman – een jongen uit de kampong.
- **Katrijn:** wederhelft van Jan Klaassen. Altijd is ze met hem aan het bakkeleien. Ze draagt een schortje en op haar hoofd heeft zij een luifelmutsje. Mooi is ze niet. ‘Ze heb een neus als een boegspriet en een mondje waar wel vijf mud aardappele in kenne’, aldus Jan.
- **Ketimoen:** komkommer.
- **Mas:** aanspreektitel voor een voorname, eerbiedwaardige, respectvolle – adellijke – heer. Tegenwoordig aanspreektitel voor iedere man met wie je op goede voet bent en die jonger is dan jijzelf of even oud.
- **Nala Gareng** (spreek uit: ‘nòlò gareng’): eigenwijze broer van Petruk. Hij is klein en heeft een uitgezakte buik en een knolneus. Op zijn hoofd een krulstaartje dat naar voren wijst. Hij houdt iedereen voor de gek, en doet dat niet al te netjes. Soms vermomt hij zich als ridder of koning.
- **Nasi koening/kuning:** gele rijst. Wordt gegeten bij feesten, ceremonies en om gasten welkom te heten. De rijst heeft een symbolische betekenis. Het staat voor een berg goud en brengt geluk, welvaart, rijkdom en waardigheid: heilsmaaltijd.
- **Nona:** meisje/juffrouw.
- **Pak** (ook wel bapak): vader, waarbij je de ‘k’ heel kort uitspreekt, waardoor het bijna lijkt alsof je ‘pah’ zegt. Tevens een gemoedelijke variant voor ‘meneer’.
- **Pakkie-an:** uitdrukking om aan te geven dat je er niets mee te maken hebt; ‘dat is niet mijn pakkie-an’ betekent ‘dat is mijn taak, zorg niet’. ‘Pakean’ of ‘pakaian’ is Maleis voor kleding.
- **Petruk:** een van de zonen van Semar. Zijn hoofd staat op een lange, naar voren gebogen nek. Hij is een smalle bonenstaak met een buikje en heeft een flinke vooruitstekende knobbelneus.
- **Pisang:** (bak)banaan. Ook wel uitdrukking voor een vreemd persoon: ‘rare pisang’.
- **Pisang soesoe:** kleine en zoete banaan. Soesoe/Susu = melk.

- **Sapu lidi**: traditionele Indonesische handbezem zonder steel. Wordt ook gebruikt als vliegenmepper, beddengladstrijker en roede.
- **Sarong**: traditionele Indonesische wikkelrok voor zowel mannen als vrouwen. Het is een van de heupen afhappende, soms dichtgenaaide, geplooid en geweven of gebatikte doek.
- **Selamatan** (ook wel geschreven als slamatan of selametan): een heils- of offermaaltijd ter viering van een bijzondere gebeurtenis, zoals een geboorte, besnijdenis, verjaardag, huwelijk, een feestdag of het herdenken van een overledene.
- **Semar**: Javaanse nar. Heeft een potsierlijk uiterlijk: een bokseersneus, een flinke vooruitstekende dikke en blote buik, een kuifje op zijn hoofd en een enorme bilpartij. Heel vroeger was hij een knappe god. Op een kwade dag veranderde zijn uiterlijk van mooi naar lelijk, en werd hij naar de menswereld verbannen. Daar moest hij voortaan de goden en hun afstammelingen dienen: als raadgever van de goede vorsten, prinses en helden. Hij geeft niet alleen adviezen, maar maakt ook grappige opmerkingen.
- **Senang**: aangenaam, behaaglijk, prettig.
- **Shiva/Siwa**: oppergod/oerwezen, eerste voorouder van de mens. Wordt vereenzelvigd met Batara Guru, de schepper van de aarde.
- **Soedah/Sudah**: laat maar. Drukt iets uit als 'het hoeft niet meer', 'ik wil er niks meer aan veranderen'.
- **Soesa**: uitdrukking om kleine zorgen en beslommeringen aan te duiden.

Afbeelding: de clown Semar, wayang-kulitfiguur. Illustratie: Elsje Zwart. Concept en teksten: Otto van der Mieden.

De cium van Katrijn

Woordenlijst: de Voorlezer, sprekende pen

1 De cium van Katrijn: introductie

Een Nederlands-Indisch voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en vier punakawan uit Indonesië. Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, en de Javaanse clowns Semar, Nala Gareng, Bagong en Petruk.

2 Adoeh

3 Arjuna

4 Bagong

5 Banjeren

6 Batik

7 Belanda

8 Branie

9 Cium

10 Dandang

11 Eskies

12 Foelie

13 Jan Klaassen

14 Je lah je kripoet

15 Kakkies

16 Kassian

17 Katjoeng

18 Katrijn

19 Ketimoen

20 Mas

21 Nala Gareng

22 Nasi koening

23 Nona

24 Pak

25 Pakkie-an

26 Petruk

27 Pisang

28 Pisang soesoe

29 Sapu lidi

30 Sarong

31 Selamatan

32 Semar

33 Senang

34 Shiva

35 Soedah

36 Soesa

De Voorlezer

Sprekende pen met muziek

37 **De cium van Katrijn**
Een Nederlands-Indisch voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en vier punakawan uit Indonesië. Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, en de Javaanse clowns Semar, Nala Gareng, Bagong en Petruk.

38 **Namen en woorden**
Verklarende woordenlijst ten behoeve van 'De cium van Katrijn', een Nederlands-Indisch voelboek: Adoe t/m Soesa.

39 **De kus van Katrijn**
Een Nederlandstalig voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en hun vier Europese neven. Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, Guignol en Gnafron uit Frankrijk, Vitéz László uit Hongarije en Pulcinella uit Italië.

40 **De tút fan Katryntsje**
Een Friestalig voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en hun vier Europese neven. Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, Guignol en Gnafron uit Frankrijk, Vitéz László uit Hongarije en Pulcinella uit Italië.

41 **Katrijn's kiss**
Een Engelstalig voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en hun vier Europese neven. Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, Guignol en Gnafron uit Frankrijk, Vitéz László uit Hongarije en Pulcinella uit Italië.

42 **De Schmatz von Gretl**
Een Duitstalig voelboek met twee traditionele oud-Hollandse poppentheaterfiguren en hun vier Europese neven. Tableau de la troupe: Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn, Guignol en Gnafron uit Frankrijk, Vitéz László uit Hongarije en Pulcinella uit Italië.

Hyperlinks

Audioboek: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/cium.html>

Verantwoording: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/cium.pdf>

Woorden: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/mp3/woordenlijst.mp3>

De cium van Katrijn

De Voorlezer: twaalf coupletten

43 Adoeh –
Jan Klaassen,
branie Jan,
trouw je
met mij,
met je
Hollandse
poppenkast
en je bel en
je knuppel
opzij?

44 Kassian –
Katrijntje,
mijn klompen
zijn kwijt,
en op blote
kakkies
banjeren
geeft
trouwen
veel spijt.

45 Adoeh – Semar,
pak Semar,
trouw je
met mij,
met je
bolle billen,
je kuifje
en je armpje
opzij?

46 Adoeh – Katrijntje,
adoeh, dat is niet
mijn pakkie-an.
Als ik je zie,
voel ik me
niet senang.

47 Adoeh –
Nala Gareng,
trouw je
met mij,
met je
uitgezakte
buikje, jouw
pisang-soesoe-
neus en je
beentje
opzij?

48 Adoeh – Katrijntje,
adoeh, maar
zoals je ziet,
met zo'n
uiterlijk
gaat trouwen
toch niet!

49 Adoeh – Bagong,
mijn lieve Javaanse
vriend,
wil jij nasi koening
voor mij maken,
dat als selamatan
dient?

50 Eskies – Katrijntje,
ach wat een pech,
ik wil wel voor je
koken, maar mijn
dandang is weg.

51 Adoeh – Petruk,
pietere Petruk,
trouw je met
mij,
met je neus
als een ketimoen
en je sapu lidi
opzij?

52 Adoeh – Katrijntje,
adoeh, dat
geeft alleen
maar soesa.
Trouw toch
katjoeng Jan.
Dat is een
echte Belanda.

53 Adoeh – Katrijntje,
nona Katrijn,
trouw je met
mij,
met je gebatikte
sarong, je mutsje
en je mattenklopper
opzij?

54 Soedah, zegt
Katrijntje,
laten we
dat nu maar
doen.
Ze omhelst
mas Jan innig,
en geeft hem
een cium.

Met dank aan

Vrienden van het Poppenspe(e)lmuseum
Friends of the Dutch Puppetry Museum

Vereniging KITLV

Elsje Plantema – gamelan ensemble Widosari
Birgit Tomesen – creatief atelier 10 x tien
Rosa Mol – designer, artist en researcher
Ellen Buijvoets – Wolwinkel De Breifiets
Edith Baartmans-Otten – Tante Toetie
Studio Sabine Staartjes

KICKSTART
CULTUUR
FONDS

ZABAWAS

M
mondriaan
fonds

≡ provincie
Gelderland

VSBfonds,
iedereen doet mee

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS

PBC Gelderland
Het Mijndershuis Fonds

Afbeeldingen links en rechts: uitgesneden en gespleten bamboestengel. Dubbele verbindingskern waartussen een buffel-
lederen wayang-kultfiguur – van top tot teen – wordt vastgezet aan de voor- en achterzijde. Het onderste, dikke en
puntige gedeelte is het handvat. De dalang (wayang-kultspeler) prikt de handgreep van de figuur die niet in actie is
– of als deze met beide armen moet bewegen – in de zachte en liggende stam van een pisang-/bananenplant (debog).
Deze bevindt zich horizontaal onder het wayangscherm (kelir). De debog is vaak langer dan de breedte van het speel-
scherm. In beide uitstekende gedeeltes worden de figuren die niet ten tonele verschijnen, geplaatst. Ze zijn als het
ware de toehoorders/figuranten.

